

Samarbetsamtal ur ett dialogiskt perspektiv
- En jämförelse mellan två samtalsmodeller -

Anna Egerfors
Ingrid Elmér

Praktikerrapport 2014:1

Anna Egerfors och Ingrid Elmér

**Samarbetssamtal ur ett dialogiskt perspektiv
- En jämförelse mellan två samtalsmodeller -**

Praktikerrapport 2014:1

FoU-Nordväst är en forsknings- och utvecklingsenhet för socialtjänstens individ- och familjeomsorg samt omsorg för personer med psykiska funktionsnedsättningar. FoU-Nordväst ägs av åtta kommuner i nordvästra Stockholms län: Ekerö, Järfälla, Sigtuna, Sollentuna, Solna stad, Sundbybergs stad, Upplands-Bro och Upplands Väsby.

För ytterligare information: www.fou-nordvast.se

©Alla rättigheter förbehållna FoU-Nordväst samt författarna

Grafiskform (omslag): FoU-Nordväst

Tryck: Sjuhäradsbygdens tryckeri AB, Borås, 2014

ISBN: 978-91-89681-25-5

ISSN: 1651-7830

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	5
Förord	7
1. Inledning.....	8
1.1 Förförståelse	9
1.2 Problemformulering.....	10
1.3 Syfte och frågeställningar	11
1.4 Centrala begrepp	11
2. Kunskapsöversikt	12
2.1 Det moderna föräldraskapet.....	12
2.2 Separation – en kris	13
2.2.1 Anknypningsmönstrets betydelse vid separation	13
2.3 Konflikter i samband med separation	14
2.3.1 Psykisk mognads betydelse vid konflikt	15
2.4 Samarbetssamtals utveckling.....	16
2.4.1 Traditionell samtalsmodell	18
2.5 Dialogiskt perspektiv – teoretisk utgångspunkt.....	18
2.5.1 Dialogiska samtal	19
2.5.2 Reflekterande samtalsmodell.....	21
2.5.3 Forskning om samarbetsamtal	22
3. Metod	23
3.1 Inledning	23
3.2 Tillvägagångssätt	23
3.2.1 Intervjuguide.....	23
3.2.2 Urval	23
3.2.3 Deltagarna och intervjuerna.....	24
3.2.4 Analys av intervjuerna.....	25

3.3 Metoddiskussion	26
4. Resultat och analys	27
4.1 Traditionell samtalsmodell	27
4.1.1 Upplevelser av den traditionella samtalsmodellen	27
4.2 Reflekterande samtalsmodell.....	31
4.2.1 Upplevelser av den reflekterande samtalsmodellen	31
4.3 Sammanfattning.....	35
4.3.1 Traditionell samtalsmodell	35
4.3.2 Reflekterande samtalsmodell.....	36
5. Slutsatser och diskussion.....	39
5.1 Inledning	39
5.2 Slutsatser.....	39
5.2.1 Föräldrarnas uppfattning om samtalsmodellerna	39
5.2.2 Jämförelse av samtalsmodellerna	40
5.3 Avslutande diskussion	40
5.3.1 Slutord	43
Referenser.....	45
Bilaga	47
Tidigare utgivna FoU-rapporter och FoU-forskningsrapporter.....	51

Förord

Den här rapporten är ett resultat av ett så kallat praktikerprojekt. Ett praktikerprojekt är en möjlighet för socialsekreterare i nordvästkommunerna att fördjupa sig i en fråga hämtat från vardagen inom någon av Individ- och familjeomsorgens verksamhetsområden. FoU-Nordväst bistår med handledning under arbetet med rapporten.

I den här rapporten har Ingrid Elmér och Anna Egerfors, som arbetar som familjerättssekreterare på Familjerättsbyrån för Sigtuna, Sollentuna och Upplands Väsby kommuner, jämfört två samtalsmodeller. Ingrids och Annas fleråriga bakgrund inom arbetsområdet har utgjort en viktig grund i arbetet, inte minst för valet av fråga att belysa.

Grundvalet för studien var insikten om att de inte alltid lyckats skapa en dialog mellan föräldraparen de möter i samarbetsamtal. Oftast arbetar man på "i gamla hjulspår" för att det är bekvämast och tillämpar sällan nya och anpassade metoder. I studien jämförs den traditionella samtalsmodellen med den reflekterande samtalsmodellen.

Den metodologiska utgångspunkten är kvalitativ. Vid tolkning av det insamlade materialet har de vägletts av den dialogiska teorin.

Intresseväckande är att Ingrid och Anna innan de slutligt sammanställde denna rapport båda inspirerade och involverade sin arbetsgrupp. I den meningen har fördjupningen kring en enskild arbetsrelaterad fråga – i det här fallet en jämförelse av två samtalsmodeller – inte lösryckts från sitt sammanhang utan kan ses som en del av arbetsgruppens utveckling.

Praktikerprojekt är ett exempel på möte mellan den sociala praktiken och forskningen, en möjlighet till fördjupning. Det är kunskap som i sin tur kan användas för analys och verksamhetsutveckling. För socialsekreterare som deltar i praktikerprojekt innebär det kompetensutveckling.

Anders Arnsvik, FoU-handläggare

1. Inledning

Av de två miljoner barn som finns i Sverige, är det cirka 48 000 som årligen berörs av separationer (SCB, 2013). En separation är en svår och omvälvande livshändelse som innefattar många olika slags känsloupplevelser, där förmågan att hantera separationen bl.a. påverkas av våra tidigare erfarenheter i livet. Trots livsomställningen förväntas föräldrarna att upprätthålla föräldraskapet, vilket innebär att de måste omdefiniera sin relation och rekonstruera föräldrarollen efter separationen. Den nya relationsformen mellan föräldrarna medför otydligare roller än den traditionella kärnfamiljen och det är inte ovanligt att kommunikationen mellan föräldrarna försvåras till följd av de nya förutsättningarna och att konflikter uppstår gällande barnen (Socialstyrelsen, 2012).

Det gemensamma föräldraskapet efter en separation kommer med andra ord inte alltid som en självklarhet. Det finns en risk för att föräldrar fastnar i destruktiva relationsmönster, något som gör att de kan ha svårt att hålla barnet/barnen i fokus. Eftersom djupgående och långvariga konflikter mellan föräldrar hämmar barns hälsa och utveckling är ett fungerande samarbete således en viktig faktor för att barn skall må bra efter föräldrars separation. Från och med mitten av 2000-talet har lagändringar inom det familjerättsliga området betonat vikten av att föräldrarna kan samarbeta. En central uppgift är därför att hjälpa föräldrar att samtala på ett konstruktivt sätt för att kunna hantera konflikter kring barnen och förebygga uppkomsten av psykosociala problem hos barn (a.a.).

Enligt gällande lagstiftning, 6 kap. 18 § föräldrabalken och 5 kap. 3 § socialtjänstlagen, har föräldrar som har svårt att samarbeta rätt till hjälp i form av s.k. frivilliga samarbetssamtal (SFS 1949:381, 2001:453). Enligt statistik från år 2010 deltog föräldrar till cirka 19 400 barn och ungdomar i åldrarna 0–17 år i samarbetssamtal, vilket motsvarar 101 barn och ungdomar per 10 000 i denna åldersgrupp. Sedan 1990-talet har kommunerna varit skyldiga att erbjuda samarbetssamtal och samtalen bedrivs i allmänhet vid kommunernas familjerättsenheter (Socialstyrelsens publikation, 2011). Samarbetssamtal är strukturerade samtal under sakkunnig ledning som ska stödja separerade föräldrar att på egen hand komma fram till en överenskommelse kring gemensamma barn samt förbättra deras förmåga att samarbeta som föräldrar. En överenskommelse kan ske muntligen, skriftligen eller i juridiskt bindande avtal (Socialstyrelsen, 2012). Föräldrarna ska själva bestämma över sin livssituation, dock får inte

överenskommelsen gå emot gällande lagstiftning och/eller normer för barns rättigheter och och välbefinnande (Hydén & Hydén, 2002). I en lagändring år 2006 betonades vikten av att barnen skulle tas med i samarbetsamtalen, under förutsättning att föräldrar och samtalsledare var överens om syfte och former för detta. Om föräldrar trots stöd i form av samarbetsamtal inte kan komma överens kan de i sista hand vända sig till domstol för att få ett beslut i frågan om vårdnad, boende, och/eller umgänge.

I Sollentuna, Sigtuna och Upplands Väsby kommuner i Stockholms län ansvarar en gemensam nämnd för familjerättsliga frågor för att erbjuda separerade föräldrar frivilliga samarbetsamtal. Nämndens verksamhet är förlagd inom Upplands Väsby kommun under namnet familjerättsbyrån. Familjerättsbyrån består av en verksamhetschef, tio familjerättssekreterare och två familjerättsassistenter. I verksamhetsberättelsen för 2013 redovisas att omkring 300 barn från ovanstående tre kommuner var berörda av samarbetsamtal.

Vår uppfattning är att vi som yrkesutövande i det dagliga arbetet inte alltid har tid eller tar oss tid att utvärdera de arbetsmetoder vi regelbundet använder oss av. Det innebär att vi egentligen inte vet vilken effekt vårt arbetssätt har i förhållande till de föräldrar vi möter. Arbetsklimatet tillåter visserligen möjligheten att pröva olika arbetsmetoder, men i praktiken blir det oftast inte genomförbart. Tidspress och osäkerhet kring att pröva nya arbetssätt tror vi medverkar till att vi fortsätter att använda oss av sedan tidigare upparbetade rutiner. Praktikerprojektet ser vi som en möjlighet att fördjupa tankarna kring det arbete vi redan utför samt våga pröva ny metod inom vår verksamhet. Vi hoppas att resultatet av studien ska kunna tjäna som utgångspunkt för framtida diskussioner och eventuellt komma att bidra till ett nytt sätt att arbeta i vår arbetsgrupp.

1.1 Förförståelse

Sedan år 2008 respektive år 2009 har vi varit yrkesverksamma som familjerättssekreterare inom familjerättsbyråns verksamhet. En viktig och stor del av våra arbetsuppgifter är och har varit att verka som samtalsledare för samarbetsamtal. Våra erfarenheter utifrån dessa samtal har ofta varit att föräldrarna under samtalen varit låsta i sina positioner och sina respektive uppfattningar avseende vad som är bäst för deras barn. Ytterligare en erfarenhet är att föräldrarna ofta fortfarande är upptagna av sin inbördes relation och separation, vilket vi tror påverkar deras möjlighet

att kunna föra ett konstruktivt samtal utifrån de gemensamma barnens perspektiv. Befinner sig båda, eller en, av föräldrarna i kris utifrån separationen påverkar också detta möjligheten till att samtala, lyssna och finna gemensamma lösningar.

Det är således många variabler som påverkar föräldrarnas kommunikation och därmed möjlighet till dialog. Att leda samarbetsamtal är en komplex arbetsuppgift där vi som samtalsledare behöver ökad kunskap om samhällsutvecklingens påverkan på föräldraskapet, separationens inverkan på det individuella planet, konflikters uppkomst och mekanismer samt kunskap om samarbetsamtals form och inriktning. Därför har vi ansett det vara av vikt att fördjupa oss och framställa dessa ämnesområden i studien. Studien är indelad i fyra kapitel; kunskapsöversikt, metod, resultat, slutsatser och diskussion.

1.2 Problemformulering

Vi lyckas inte alltid skapa en dialog mellan föräldrarna vi möter och det finns behov av att utveckla arbetsmetoder för att kunna stötta föräldrarna i deras livssituation. Utifrån våra erfarenheter uppstod tankar om hur man som samtalsledare på ett annat sätt kan öka förutsättningarna till samtal där föräldrar verkligen möter varandra *i dialog*. I studien undersöker vi om det dialogiska perspektivet är tillämpligt i samarbetsamtal. En jämförelse görs mellan två olika samtalsmodeller för att utröna huruvida någon av modellerna bidrar till en ökad dialog mellan föräldrarna. Den ena samtalsmodellen benämner vi ”den traditionella samtalsmodellen” och representerar vårt nuvarande arbetssätt. Den andra modellen kallar vi ”den reflekterande samtalsmodellen” och anknyter till det dialogiska perspektivet.

1.3 Syfte och frågeställningar

Avsikten med studien är att undersöka två samtalsmodeller. Fokus är att jämföra samtalsmodellerna utifrån ett dialogiskt perspektiv. Studien behandlar följande frågeställningar:

- Hur kan ett traditionellt samarbetsamtal respektive ett reflekterande samarbetsamtal beskrivas utifrån ett professionellt perspektiv respektive ett föräldraperspektiv?
- Hur kan det dialogiska perspektivet bidra till en ökad upplevelse av dialog?

1.4 Centrala begrepp

Nedan följer några centrala begrepp i vår studie och hur vi valt att tolka dessa:

Separation - en situation där föräldrar som har gemensamma barn har avslutat sin kärleks-/parrelation.

Konflikt - motsättningar mellan föräldrar som efter separation är fortsatt beroende av varandra utifrån sitt gemensamma föräldraskap.

Samarbetsamtal - strukturerade samtal under sakkunnig ledning för att stötta separerade föräldrar att komma överens och samarbeta i frågor om de gemensamma barnen (Socialstyrelsen, 2012).

Dialog - när vi med det verbala och kroppsliga språket ömsesidigt påverkar varandra. Dialog kräver minst två människor som med en växelverkan påverkar och anpassar sig till varandra (Haarakangas, 2011).

Reflekterande samtal - ett samtal där en person är samtalsledare och en eller fler personer lyssnar på det samtal som förs (reflektör), för att sedan under samtalet bli inbjuden för att ge sina reflektioner.

2. Kunskapsöversikt

Den första delen av kunskapsöversikten beskriver det moderna föräldraskapet, separation och konflikt. Därefter beskrivs samarbetsamtals utveckling samt det samarbetsamtal som i studien benämns som ”traditionell samtalsmodell”. Vidare redogörs för det dialogiska perspektivet, dialogiska samtal och den ”reflekterande samtalsmodellen”. Genom att ge en övergripande kunskapsöversikt ska det sammanhang vilket föräldrar och samtalsledare möts inom synliggöras.

2.1 Det moderna föräldraskapet

Samhällsutvecklingen har gått från det kollektivistiska till det mer individualistiska. Idag uppfattas familjen som ett individuellt projekt, där föräldraskapet blivit en del av projektet (Hydén & Hydén, 2002). Barnen blir meningsskapande och vid en separation blir barnet en garant för trygghet och lojalitet i den vuxnes liv (a.a.). Jämställdheten har bidragit till att faders föräldraskap förändrats och idag är fäder mer delaktiga än tidigare (Lennér Axelson, 2010). Fäder vill ta stor plats i barnens liv och ställer krav på ett jämlikt föräldraskap även efter en separation, vilket kan leda till ökade meningsskiljaktigheter mellan föräldrarna.

Huvuddelen av de som separerar har idag gemensam vårdnad om sina barn, vilket innebär att man som förälder måste fortsätta att samverka kring frågor som rör barnen trots att man valt att inte fortsätta att leva tillsammans. Föräldrar som separerar måste med andra ord avsluta sitt par-/kärleksförhållande och kärnfamiljen, för att återskapa sitt föräldraskap i en annan form (Hydén & Hydén, 2002). Det moderna föräldraskapet ställer därmed stora krav på att föräldrarna ska kunna upprätthålla föräldraskapet och hantera problem inom de nya ramarna. De måste kunna prata, lyssna, ta varandras perspektiv och förhandla med varandra utan att bli allt för upptagna av sin relation. Eftersom föräldrarna haft svårigheter i sin relation och därav valt att gå skilda vägar, förstår man att konflikter mellan föräldrarna lätt blossar upp i samband med separationen (a.a.). Att antalet vårdnadskonflikter som avgörs i domstol har ökat under 2000-talet kan ses som ett tecken på att många föräldrar har svårt att hantera föräldraskapet efter en separation (SVT, 2012).

2.2 Separation – en kris

Vid en separation börjar en isärflyttning mellan föräldrarna på ett juridiskt, praktiskt, socialt och emotionellt plan. En separation är en förlust och utlöser oftast en psykologisk kris hos individen. Krisens reaktioner kan vara fysiologiska, emotionella, kognitiva samt påverka individens handlingar och beteende (Lennéer Axelson, 2010). Vid en kris pendlar man mellan att vara upptagen av förlusten till att åter börja bygga upp sin tillvaro (nyorienteringsfas) (a.a.).

2.2.1 Anknytningsmönstrets betydelse vid separation

Anknytningsteorin har börjat användas för att förstå utvecklingen av nära relationer senare i livet och kan beskriva vad som sker på det individuella planet vid en separation även i vuxen ålder samt de individuella skillnaderna i förmåga att hantera separationen (Broberg, 2006). Teorin beskriver hur det lilla barnets sökande och utvecklande av en relation till sina föräldrar/vårdare, s.k. tidiga anknytningsmönster, formar människans personlighet och sätt att hantera nära relationer. Under livet förflyttas anknytningens funktion stegvis över från de primära anknytningspersonerna/föräldrarna till kärlekspartnern. Den viktigaste anknytningspersonen för den vuxne är därmed inte längre de egna föräldrarna utan den partner som man funnit. Men på samma sätt som det lilla barnet etablerar en anknytning till sin förälder följer den vuxne samma sekvenser; fysisk närhet, partnern blir trygga basen och därmed även källan till separationsångest. Det tar ungefär två år till dess att partnern i kärleksförhållandet blivit den viktigaste anknytningspersonen i livet (Broberg, 2006). De tidiga erfarenheterna från barndomen påverkar således hur individen senare i livet förhåller sig i den romantiska anknytningsrelationen. Individen kommer att uppvisa sitt anknytningsmönster (trygg, otrygg-undvikande, otrygg-ambivalent, otrygg-desorganiserad) i förhållandet till sin kärlekspartner (a.a.).

Likt ett dödsfall är en separation en förlust av anknytningsrelation och en mycket stressfylld livshändelse (Broberg, 2006). Det är enbart i anknytningsrelationer som separationsångest uppträder med full kraft och den vuxnes reaktionssätt liknar då barnets reaktion vid en separation; 1) protest (gråt, stark ångest, hyperaktivitet), 2) förtvivlan (inaktivitet, apati, störd sov-och matrytm) och 3) losskoppling (känslomässig omorganisering som gör att barnet kan fungera utan anknytningspersonen). Att separera från en anknytningsperson kan skapa så starka känsloreaktioner att

personer med dålig förmåga till känsloreglering kan bli våldsamma (a.a.). En person med otrygg anknytning har en tendens att ”hoppa över” sorgen och direkt gå till en nyorienteringsfas, vilket kan innebära att man ganska snabbt finner en ny partner. En person med en ambivalent anknytning blir istället ofta upptagen av det som den förlorat (Lennéer Axelson, 2010). En separation innebär således att frigöra sig från sin anknytningsperson och det kan ta upp till två till tre år att återhämta sig (Lennéer Axelson, 2010).

2.3 Konflikter i samband med separation

Ingen livsomställning innehåller en så starkt konfliktpotential som en separation och ofta råder relations- och kommunikationsproblem mellan föräldrarna. Begreppet konflikt innebär att det finns intressen, önskningar och behov som är oförenliga och som inte kan uppfyllas (Lennéer Axelson & Thylefors, 2013).

Vår syn på konflikter präglas av hur vi ser på livet i stort. En del ser konflikter som ofrånkomliga och naturliga medan andra tycker konflikter är farliga och störande. Numera har fokus förskjutits till att se konfliktens dysfunktioner snarare än dess funktioner. Konflikter uppfattas oftast som störande och sönderslitande (Lennéer Axelson & Thylefors, 2013). Att vara i konflikt är därför förknippat med skam och skuld, då det anses vara ett misslyckande och tecken på att man är en besvärlig person. Förutom att konflikter kan uppstå mellan oss människor (interpersonella/mellanmänskliga) kan det även finnas inom oss (intrapersonella/individuella) och mellan olika grupperingar (system). Det är inte ovanligt att olika konflikter påverkar varandra (a.a.).

Det finns olika kategorier av konflikter. Konflikter där parterna drar åt olika håll utifrån olika uppfattningar/värderingar kallas för divergerande konflikter. Konvergerande konflikter uppstår när parterna vill en och samma sak och av den anledningen kolliderar med varandra (Lennéer Axelson & Thylefors, 2013). Vilka konsekvenser en konflikt får avgörs av hur den hanteras och i vilket sammanhang den förekommer (Lennéer Axelson & Thylefors, 2013).

Konfliktförloppet innebär till en början att oförenliga synpunkter, åsikter och föreställningar upptäcks. En del konflikter kan redas ut genom dialog i det här stadiet, andra kan i stället leda till ökad polarisering mellan

parterna. Valet står mellan att försöka finna en sansad lösning eller att konflikten eskalerar. Vid en eskalering övergår konflikten till att bli en person- och relationskonflikt, där motparten ska besegras. Förtal, trakasserier och utfrysning kan då användas för att krossa motparten. Kännetecken för upptrappningen är att bl.a. tilliten är ytterst liten, man bryr sig inte om den andre/varandras samspel och man vill ”vinna till varje pris”. Konflikten har då blivit märkbar och oacceptabel för omgivningen och kräver en lösning. Högkonfliktpar är sämre på att förhandla med varandra och har svårt att finna lösningar på problemet. Egoism och misstro som strategier vid problemlösning visar det sämsta utfallet på lång sikt (Lennéer Axelson & Thylefors, 2013).

2.3.1 Psykisk mognads betydelse vid konflikt

Liksom vid separationer har människor, beroende på sina tidiga anknytningsmönster, olika känslighet för konflikter. Psykisk mognad är en förklaring som skiljer de känsliga mot de trygga människorna och brist på psykisk mognad är således en faktor som försvårar i förhållande till konflikter. Vår anknytning, mentaliseringsförmåga och känsloreglering påverkar vårt sätt att hantera konflikter. En trygg anknytning underlättar en konstruktiv konflikthantering (Lennéer Axelson & Thylefors, 2013). En avsaknad av en trygg anknytning/tillitsfulla relationer leder ofta till en pessimistisk inställning till att lösa relationella problem på ett konstruktivt sätt i vuxen ålder. En otillräcklig känslö- och impuls kontroll provocerar fram kollisioner med omgivningen. Att kunna leva sig in i någon annans situation samt reglera känslor genom att identifiera och förstå dem är förmågor som skapas tidigt i livet och som inverkar på vårt sätt att hantera konflikter (a.a.).

Vid en separation är det vanligt med kränkt självkänsla och aggression kan användas för att orka frigöra sig från relationen med den före detta partnern. Aggression kan vara ett uttryck för ångest, ledsnad och rädsla och kan vara enklare att stå ut med än separationsångest (Lennéer Axelson, 2010). Ett annat uttryck för bland annat maktlöshet och sorg kan vara hämnd – en form av psykologiskt försvar för att utvärda smärtsamma känslor. Att älta kan vara ett uttryck för bitterhet, som beror på ett oavslutat sorgearbete. Det innebär att man upprepar negativa känslor, den hopplösa situationen, orättvisor med mera (a.a.). Att vara i konflikt påverkar människans känsla av identitet, det vill säga jaget och kopplingen med andra människor. Självkänslan blir kränkt och det får oss att känna oss svaga. Känslorna av självupptagenhet och svaghet förstärker varandra, det vill

säga desto mer sluten jag blir gentemot den andra parten, desto mer reagerar den andre parten med misstänksamhet och fientlighet. Konflikten tvingar människor att bete sig mot sig själva och andra på ett sätt som de egentligen inte trivs med (Busch & Folger, 2010).

Relationskonflikter påverkar människors hälsa och välbefinnande; stress, otrivsel, utmattning, sömnproblem, frustration, ångest och depression (Lennér Axelson & Thylefors, 2013). Att leva ett rikt liv med flera livsfärer gör människor lagom mottagliga för konflikter och ger bättre möjlighet att bedöma vilka konflikter som är värda att investera energi i. Våra livserfarenheter och ökad självkännetid ger oss bättre konfliktkunskap och ett bredare register att använda i konflikthantering. Om föräldrarna fått distans till separationen, kan hantera sin aggressivitet och negativa känslor samt fått göra sig nya positiva livserfarenheter efter separationen, så underlättar det ett föräldrasamarbete (a.a).

Det som beskrivits hitintills är det ”spänningsfält” inom vilket samarbetsamtal ska genomföras.

2.4 Samarbetssamtalets utveckling

I början av 1970-talet infördes samarbetsamtal som metod för att hjälpa föräldrar att lösa tvister gällande barnen (Hydén & Hydén, 2002). Innan dess hade s.k. medling förekommit, i syfte att uppnå förlikning mellan föräldrar i konflikt. Samarbetssamtalet har kommit att bli alltmer framträdande i det moderna samhället, där *själva samtalandet* är ett verktyg för att genomföra ett arbete. Föräldrarna har förväntningar och tilltro till att den professionelle ska kunna hjälpa dem med något som de inte på egen hand klarar av. Samarbetssamtalet kännetecknas av att samtalsledaren är den som leder och styr samtalet medan föräldrarna ”följer med” (a.a.). Samarbetssamtalets form och innehåll har präglats av olika teoretiska antaganden som influerats av rådande tidsanda. I början av 1980-talet utvecklade familjeterapeuterna Bente och Gunnar Öberg en kristerapi, förankrad i den psykoanalytiska familjeterapin. Terapin syftade till att få föräldrarna att känslomässigt avsluta sin separation (Hydén & Hydén, 2002). De ansåg att det är föräldrarnas ofullständiga separation som förhindrar ett samarbete (Öberg & Öberg, 2006). Ett obearbetat kristillstånd blir lätt ett krigstillstånd, då förluster på det känslomässiga planet omvandlas till krav och anklagelser (a.a.). Genom att bearbeta krisen skulle

energin hos föräldrarna frigöras och de skulle kunna fatta gemensamma beslut om barnen (Hydén & Hydén, 2002).

Därefter utformades, i mitten av 1980-talet, en modell av Stockholms familjerådgivningsbyrå (Hydén & Hydén, 2002). Den s.k. Stockholmsmodellen hade ingen enhetlig teoretisk bakgrund. Arbetet utgick från antagandet om att en separation innebar fyra faser; övervägandefasen, processfasen, övergångsfasen och nyorienteringsfasen. I samarbetsamtalen var föräldrarna i behov av stöd i att lämna övergångsfasen för att gå in i nyorienteringsfasen. Tidigare konflikter skulle inte bearbetas djupare. Samtalen var förhandlingsorienterade, vilket innebar att samtalsledarna kunde komma med kompromissförslag. Samtalsledarna förmedlade kunskap om barn och blev barnens ombud (a.a.).

I slutet av 1980-talet utvecklades ännu en metod för samarbetsamtal i Östensjö i Norge, den s.k. Östensjömodellen. Metoden var en problemlösningorienterad parterapi. Terapin hade fokus på att lära av lyckade lösningsförsök och att se fler valmöjligheter. En grundtanke var att ny mening kan skapas med hjälp av samtal/språket mellan föräldrar i konflikt. Modellen innefattade tre arbetsprinciper; 1) strukturerade samtal, 2) bekräftande och meningsutvidgande samtal samt 3) föräldrarna skulle ges möjlighet att uttrycka sina behov, önskingar och meningsskiljaktigheter (Hydén & Hydén, 2002). I dag används varierande metoder och teoretiska utgångspunkter i samarbetsamtal, men utvecklingen tycks gå mot förhandlingsorienterade och problemlösningorienterade samtal (Socialstyrelsen, 2012). Grundtanken är att det är föräldrarna som ska samtala *med* varandra och att det är de själva som ska komma fram till en lösning (Hydén & Hydén, 2002). Samtalsledaren ska hjälpa föräldrarna att förnya sitt kommunikationsmönster samt se till att konflikten inte trappas upp (Socialstyrelsen, 2012).

Den centrala uppgiften för samtalsledaren är att ha fokus på hur barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna bäst tillgodoses, barnets behov i övrigt, framtiden, föräldrarnas samarbetsförmåga och att en lösning nås (SOSFS 2012:4).

2.4.1 Traditionell samtalsmodell

Vårt nuvarande arbetssätt gällande samarbetsamtal kallas i studien för traditionell samtalsmodell. Arbetssättet kan delas in i ett antal faser; öppning av samtalet, presentation av samtalets ramar, probleminventering (vad föräldrarna vill prata om), förhandling mot en överenskommelse (samtalsledaren driver föräldrarna mot att göra någon slags konkret överenskommelse), avslutning av samtalet (Hydén & Hydén, 2002).

Under ett samtal måste en samtalsledare kunna axla flera roller samtidigt; expert, rådgivare, facilitator¹. Kommunikation är samtalsledarens verktyg och viktiga färdigheter hos samtalsledaren är att motivera, sätta gränser, konfrontera, lyssna, styra, leverera, underlätta, värdera förslag och hantera beslutsprocesser för att kunna bryta destruktiva samspelelmönster (Lennéer Axelson & Thylefors, 2013). Samtalsledaren måste kunna balansera relationen mellan föräldrarna genom att ta ansvar för samtalet, backa upp och hålla tillbaka men också avstå från att blanda sig i när det flyter. En viktig uppgift är att avbryta fientliga angrepp för att förhindra att konflikten förvärras (a.a.). En förutsättning för att finna nya samspelelmönster mellan föräldrarna är att samtalsledaren är neutral (Hydén & Hydén, 2002).

I slutändan påverkas samarbetsamtals utfall av konfliktens innehåll, föräldrarnas motivation och inbördes relation, samtalsledarens kompetens samt tillgång på tid. Om föräldrarna inte vill nå en lösning, är samtalsledaren alltid maktlös och det spelar ingen roll vad denne gör (Lennéer Axelson & Thylefors, 2013). Att inte lyckas få föräldrarna att nå en överenskommelse behöver inte nödvändigtvis vara ett misslyckande. Samarbetsamtal har oftast klargjort situationen och fått relationen genompröad, vilket i sig kan reducera den emotionella spänningen mellan föräldrarna (a.a.).

2.5 Dialogiskt perspektiv – teoretisk utgångspunkt

Som tidigare beskrivits vill vi undersöka om det är möjligt att applicera det dialogiska perspektivet på samarbetsamtal. Detta avsnitt beskriver studiens teoretiska utgångspunkt. Genom erfarenhet vet vi att föräldrar som befinner sig i separation/kris ofta är känslomässigt upptagna av sig själva och sina egna synpunkter, vilket försvårar samtalet och själva lyssnandet.

---

¹ Det engelska uttrycket betyder främja, underlätta, befordra.

Detta tar sig ofta uttryck i s.k. ”monologer” under samtalet i mötet med den andre föräldern (Haarakangas, 2011). Ett monologiskt samtal präglas av att det finns ”ett rätt” och ”en sanning”, fler synpunkter vill man inte lyssna till och i dessa samtal finns inte öppningar för nya frågor och infallsvinklar (Seikkula, 1996).

Filosofen Sokrates, språkteoretikern Michail Bachtin, professorn och tänkaren Martin Buber samt fysikern och filosofen David Bohm är fyra personer vars världsåskådningar utformat den dialogiska filosofin. Det dialogiska perspektivet är ett förhållningssätt som innebär att ha en ”icke-vetande-position” i förhållande till andra människor, en tilltro till att andra har kunskap om sig själva och sin omvärld. Att finna ”sanningen” eller en unison förståelse är ett resultat av en gemensam process som föds, utvecklas och förändras människor emellan. Den dialogiska teorin anser att människor står i förbindelse med varandra och att det som sägs ansluts till det som tidigare sagts och väntar på ett svar. Det ska finnas en ömsesidig respekt för varandras åsikter, känslor och erfarenheter, även om man tycker olika. Förmåga att hejda sina reaktioner, reflektera över det som väcks inom en, försöka att se det ur den andres perspektiv samt se om det kan komma att förändra mitt eget tänkande är ytterligare grundvalar som betecknar den dialogiska teorin. Dialogen är alltså både en relation och en process och består även av ett gemensamt handlande (Haarakangas, 2011). Inom det dialogiska perspektivet ses språket som grunden för hur det sociala arbetet utformas.

Att samtala innebär mer än att tala *till* någon. I ett samtal har man ett gemensamt tema som skall samtalas kring, de som deltar i samtalet tillför sina tankar och olika perspektiv på temat. Åsikterna kan skilja sig åt och samtalet kan avslutas med att man inte når någon samförståndslösning. Det viktigaste kan i vissa situationer vara att bevara och öppna själva samtalskontakten (a.a.).

2.5.1 Dialogiska samtal

Vid dialogiska samtal sker en växelverkan dels mellan det inre och yttre samtalet hos varje deltagare samt mellan deltagarna. Det yttre samtalet eller språket vi använder oss av kommer att beröra och eventuellt förändra det inre samtalet (Haarakangas, 2011). Att samtala med andra (yttre samtal) och med oss själva (inre samtal) formar/omformar våra erfarenheter och upplevelser samt konstruerar/rekonstruerar våra verkligheter och vårt jag (Haarakangas, 2011; Anderson, 2006). Det är därför viktigt att tempot i

samtalet är tillräckligt långsamt, så att det finns utrymme både för det inre och yttre samtalet (Andersen, 2011). För att skapa en dialog mellan oeniga föräldrar krävs en medveten strävan att följa vissa tekniker (Haarakangas, 2011). Inledningsvis är det viktigt att föräldrarnas monologiska åsikter får utrymme. Det är först när föräldrarna har blivit hörda som de kan dela med sig (Seikkula, 1996). Samtalsledarens uppgift blir därefter att förstå hur föräldrarna skapar sina verkligheter och uppfattningar (Andersen, 2011).

Varje människa skapar sin version av situationen eller problemet och det finns inte *en* verklighet utan flera (Pålsson, 2012). Alla existerande beskrivningar måste accepteras (Haarakangas, 2011). Det är viktigt att samtliga deltar i diskussionen och samtalsledarens uppgift är att uppmuntra föräldrarna till att lyssna, tänka på det som sades och sedan formulera en fråga som förhoppningsvis föder nya tankar utifrån det som tidigare sagts. Att ställa öppna frågor kan leda till ett öppnare förhållningssätt för olika idéer. Det är även verkningsfullt att utgå från sig själv och tala i jag-budskap (Lennéer Axelson & Thylefors, 2013).

Föräldrarnas konversation leder fram till problemet, det som föräldrarna vill förändra till något annat (Seikkula, 1996). Ju mer samtalsledaren engagerar de som berörs desto mer sker de språkliga förändringarna och fler alternativa lösningar kan uppstå (Pålsson, 2012). På så sätt sker ett flöde av idéutbyten och dialogen medverkar till ett gemensamt handlande, d.v.s. föräldrarna kan komma att finna lösningar för de gemensamma barnen (Haarakangas, 2011). Viktiga principer för det dialogiska samtalet är alltså den undersökande inställningen till andras uppfattningar och även att ha beredskap att ändra sin uppfattning. Samtalsklimatet måste präglas av att deltagarna kan vara sig själva, att alla åsikter och känslor är tillåtna, att kunna få tala om det som är svårt, att det finns tid för att tala, inget tvång på kunskap och att allas röst har lika värde (a.a).

Att uppmärksamma de kroppsliga uttrycken, exempelvis ansiktsuttryck, kroppsspråk, röstläge och så vidare är något att ta hänsyn till under samtal (Haag, 2012). De känslor som finns i rummet bör uppmärksammas och uttalas för att konflikten skall kunna bearbetas (Lennéer Axelson & Thylefors, 2013). De bakomliggande känslorna kan påverka föräldrarnas sätt att hantera konflikten och går därför inte att bortse helt ifrån (a.a). Samtalsledaren måste även vara uppmärksam på sitt eget fysiska tillstånd under samtalet, hur spänningen i kroppen exempelvis ökar och minskar (Andersen, 2011).

Att skapa en dialog i en konflikt-/förhandlingssituation är en tuff utmaning (Lennéer Axelson & Thylefors, 2013). Genom ökad kunskap om konflikter kan man som samtalsledare lära sig vad som motverkar respektive medverkar till dialog. Snabba värderingar och bedömningar av vad som sägs kan motverka en dialog. Istället handlar det om att växla mellan att tala och lyssna.

2.5.2 Reflekerande samtalsmodell

Den reflekterande samtalsmodellen kan sammanlänkas med det dialogiska perspektivet, då det är en samtalsmodell som i sin struktur uppmuntrar till ett dialogiskt samtal. Modellen har inte tidigare använts som arbetsmetod inom vår verksamhet. Därför vill vi i studien undersöka om den är användbar i samarbetsamtal och om den kan bidra till en ökad upplevelse av dialog.

Inspirationen till det som i studien benämns ”reflekerande samtalsmodell” utgår från Tom Andersens bok *Reflekerande processer - samtal och samtal om samtalen* (2011). Enligt Andersen är definitionen av reflektion: ”man hör någonting, tar in det och tänker på det innan man svarar”. Kortfattat innebär modellen att en eller flera reflektörer lyssnar på det samtal som sker, samt att reflektören/reflektörerna under samtalet vid ett eller flera tillfällen blir inbjuden av samtalsledaren att delge sina reflektioner och tankar. Efter en reflektion återknyter samtalsledaren reflektionen till föräldrarna genom att fråga vilka tankar som väcktes och om det finns något ytterligare de vill kommentera eller samtala om utifrån reflektionen. Andersen (2011) menar att föräldrarna på det sättet kommer att ha ett samtal om reflektörens samtal om det ursprungliga samtalet.

Samtalsledaren ska fokusera på att ställa frågor och vara försiktig med att ge råd eller synpunkter som är alltför främmande eller ovanliga för föräldrarna. Andersen (2011) menar att de professionella skall presentera det ”lagom ovanliga”, eftersom just detta kan leda till en förändring. Risken finns annars att föräldrarna ”stänger av”. I rollen som reflektör ska man aldrig avbryta eller delta i samtalet som pågår, utan invänta inbjudan från samtalsledaren. Reflektionerna bör inledas med att föra fram båda föräldrarnas viktigaste tankar och budskap. Därefter ska reflektörens egna tankar framföras med hjälp av frågor. Reflektören ska förhålla sig nyfiken och göra omformuleringar på ett positivt sätt. När reflektionen pågår skall reflektören inte titta på föräldrarna, detta för att föräldrarna ska ges möjlighet till vila medan de lyssnar. Det medför att föräldrarna kan ha en

inre dialog med sig själva och möjlighet att ställa sig nya frågor. Sammantaget bidrar reflektionerna till att skapa flera och nya bilder av verkligheten, vilket i sin tur vidgar samtalet och stimulerar till idéutbyten och lösningar (a.a.).

Genom att använda sig av reflektion i samtal kan den underliggande känslan och intentionen i budskapet fångas upp och återspeglas. Att få se sig själv med någon annans ögon kan bringa klarhet över egna känslor, tankar och behov (Lennéer Axelson & Thylefors, 2013). Eftersom många konflikter har sin grund i olika information och tolkningar kan modellen bidra till ett förtydligande av situationen (a.a.).

2.5.3 Forskning om samarbetsamtal

Vi har inte funnit någon tidigare studie som berört samarbetsamtal utifrån ett dialogiskt perspektiv. Däremot finns det ett antal större och mindre studier som behandlar närliggande områden inom ämnet ”samarbetsamtal”. En mindre studie, som är intressant utifrån våra frågeställningar, är C-uppsatsen *Att enas kring barnen* skriven av Anna Johansson och Hanna Åkesson vid Stockholms universitet år 2006. De genomförde en brukarutvärdering av ett öppenvårdsteam inom Enskede-Årsta stadsdelsförvaltning, där de bl.a. studerade 14 föräldrars upplevelser av samarbetsamtal, där samtalsledare och en reflektör deltog. Resultatet visade att föräldrarna upplevde sig sedda och hörda i samtalet av samtalsledaren, att ordet fördelades lika dem emellan och att samtalsledaren var opartisk samt kunde hålla fokus på ämnet. Ungefär hälften av föräldrarna upplevde att de hade fått bra förslag på lösningar från samtalsledaren och att råden fungerade i praktiken. En majoritet av föräldrarna upplevde att reflektören gav en välbehövlig paus i samtalet, att de kände sig sedda och att reflektionerna åskådliggjorde vad som skedde i samtalet (Johansson & Åkesson, 2006).

3. Metod

3.1 Inledning

I syfte att få fördjupad kunskap om föräldrarnas upplevelser av traditionell respektive reflekterande samtalsmodell har vi valt kvalitativ metod. Vid analys och tolkning av det insamlade materialet har vi vägletts av de *teman* som karakteriserar ett dialogiskt samtal det vill säga tempo och utrymme (att komma till tals) i samtalet, tillåtelse att uttrycka åsikter och visa känslouttryck, lyssna till andra och känna sig lyssnad på, respekterad för sina åsikter, att alternativa lösningar uppstår.

Tillsammans med de intervjuade föräldrarna och samtalsledarna är också vi att betrakta som redskap i den kvalitativa studien (Widerberg, 2002). Bearbetningen kommer att påverkas av oss som utför arbetet, eftersom det är vi som tolkar materialet (Patel & Davidson, 1991).

3.2 Tillvägagångssätt

3.2.1 Intervjuguide

För att få fram föräldrarnas och samtalsledarnas/reflektörens upplevelser har vi använt oss av intervjuer. Dessa utgick från på förhand framtagna frågor (se bilaga 1), men gav möjlighet till situationsanpassade följdfrågor. Frågorna utgick från de teman (se 3.1) som utmärker ett dialogiskt samtal.

3.2.2 Urval

Samarbetssamtalen som undersöks i den här studien är frivilliga samarbetssamtal som har initieras av föräldrarna själva. Det är alltså inte samarbetssamtal som anordnas av familjerätten på uppdrag av domstol. Två kollegor har varit behjälpliga med att tillfråga föräldrar om deltagande i studien. Vi har inte gjort något medvetet urval, utan de föräldrar som tillfrågats och velat medverka är också de föräldrar som intervjuats. Föräldrarna som valt att delta i studien har avidentifierats och kallas i studien för föräldrapar A samt föräldrapar B. Föräldrapar A har haft ett samarbetssamtal enligt den modell vi i studien kallar ”traditionell samtalsmodell”. Föräldrapar B har haft ett samarbetssamtal enligt

”reflekterande samtalsmodell”. Samtliga föräldrar har haft enskilda samtal före det gemensamma samtalet. Anledningen till detta upplägg är att det finns ett värde av att båda föräldrarna får redogöra för sin egen historia utan att bli avbruten av den andre. Det enskilda samtalet ska bidra till en upplevelse av att vara hörd och förstådd. Ytterligare ett syfte med de enskilda samtalen är att samtalsledaren ska göra en riskbedömning gällande eventuell förekomst av våld, psykisk ohälsa och missbruk då detta kan ha stor påverkan för det senare gemensamma mötet.

Samtalsledarna kommer i studien att benämnas Samtalsledare 1 och 2 (S1 och S2) i den traditionella samtalsmodellen och samtalsledare (S) och reflektör (R) i den reflekterande samtalsmodellen. Båda samarbetsamtalen samt intervjuerna med deltagarna ägde rum år 2013.

3.2.3 Deltagarna och intervjuerna

Föräldrapar A

Modern A och fadern A kom till de enskilda samtalen och träffade båda samtalsledarna. I samband med de enskilda samtalen fick de förfrågan om deltagande i studien, skriftlig information om syftet, att deltagandet var frivilligt och att uppgifterna skulle avidentifieras samt information om att de hade rätt att bryta sitt deltagande.

Därefter kom föräldrapar A till det gemensamma samarbetsamtalet i familjerättsbyråns lokaler i Upplands Väsby. Föräldrarna fick skriftligen godkänna att samarbetsamtalet spelades in med bandspelare.

Efter det gemensamma samarbetsamtalet fick föräldrarna några minuters paus. Därefter intervjuades de på tu man hand utifrån en på förhand framtagen intervjuguide för att på så sätt få fördjupad information kring deras upplevelser av det gemensamma samtalet. Intervjuerna tog cirka 40 min och spelades in på band.

Efter intervjuerna med föräldrapar A intervjuades samtalsledarna vid ett gemensamt tillfälle. Intervjun tog cirka 30 min. Även detta samtal spelades in på band.

Föräldrapar B

I likhet med föräldrapar A kom modern B och fadern B till de enskilda samtalen och träffade samtalsledaren. Även de fick information om studien och förfrågan om deltagande. Därefter kom föräldrapar B till det gemensamma samarbetsmötet i familjerättsbyråns lokaler i Upplands Väsby. Föräldrarna fick skriftligen godkänna att samarbetsmötet spelades in med bandspelare. Precis som föräldrapar A, blev föräldrapar B intervjuade efter några minuters paus utifrån intervjuguiden. Vardera intervjun tog cirka 30-40 min och intervjuerna spelades in på band. Intervjuerna med samtalsledare och reflektör genomfördes separat och vid olika tillfällen, utifrån deras olika roller i mötet. Även dessa spelades in på band och varje intervju tog cirka 30 min.

Samtalsledare 1, samtalsledare 2/reflektör

Samtalsledare 1 (S1), är kvinna och 41 år gammal. Hon har arbetat med familjerättsligt arbete i cirka fyra år. Hon är samtalsledare i båda samtalsmodellerna.

Samtalsledare 2 (S2) är kvinna och 36 år gammal. Hon har arbetat vid familjerätten i cirka två år. I den traditionella samtalsmodellen är hon samtalsledare och i den reflekterande samtalsmodellen är hon reflektör (R). Båda familjerättssekreterarna har tidigare erfarenhet av att leda samarbetsmöt.

3.2.4 Analys av intervjuerna

Vid analysen av intervjuerna har ordningsföljden varit följande; ordagrann transkribering av det inspelade intervjumaterialet, tematisering och analys av materialet utifrån studiens teoretiska utgångspunkt (dialogiskt perspektiv), syfte och frågeställningar. En genomlysning av bandupptagningarna av de gemensamma samarbetsmötet samt de enskilda intervjuerna har skett.

3.3 Metoddiskussion

Reliabilitet behandlar resultatets tillförlitlighet. I studien utforskas människor, vilka är komplexa och dynamiska. Detta medför att föräldraparens skilda bakgrunder och kulturella påbrå kan inverka på resultatet. Studien avser dock att undersöka de intervjuades upplevelser och för att uppnå så hög grad av tillförlitlighet som möjligt har ambitionen varit att återge deras svar så exakt som möjligt. Vi har genomgående arbetat tillsammans avseende genomlysning av bandinspelningar samt tolkning av materialet. Sammantaget torde det medföra att tillförlitligheten i studien ökar.

Validitet – hänför sig till huruvida studien undersöker det den avser att undersöka (Kvale, 1997). Vår teoretiska utgångspunkt, det dialogiska perspektivet, har genomsyrat studiens alla moment, dvs. från frågeställningar och intervjuguide till tematisering och analys av materialet. På så sätt har vi försökt säkerställa att studien behandlar avsett ämne. Det sätt vi genomfört studien på får konsekvenser för resultatet. Exempelvis kan frågorna i intervjuguiden tolkas på olika sätt av de intervjuade. Eftersom avsikten var att "fånga" den omedelbara upplevelsen av samarbetsamtalet, skedde intervjuerna med föräldrarna i direkt anslutning till samarbetsamtalet. Detta minimerade även risken för bortfall. Föräldrarnas upplevelser hade troligen blivit annorlunda om de haft tid att bearbeta sina intryck innan intervjuerna. Resultatet hade även kunnat bli annorlunda om intervjuerna ägt rum efter ett flertal samarbetsamtal.

4. Resultat och analys

Resultatet presenteras utifrån de två samtalsmodellerna som undersökts, det vill säga den traditionella- samt den reflekterande samtalsmodellen. Redovisningen har sammanställts utifrån de teman som karaktäriserar ett dialogiskt samtal; tempot, möjlighet att kunna ge uttryck för sina känslouttryck, att bli lyssnad på, att bli respekterad för sina synpunkter, upplevelse av dialog samt om alternativa lösningar och förändringar av samarbetet uppstod. Intervjuerna inleds dock med att föräldrarna får möjlighet att beskriva helhetsintrycket av samarbetssamtalet. Föräldraparen presenteras under respektive samtalsmodell. Efter att resultatet från respektive samtalsmodell redovisats gör vi en sammanfattande jämförelse av de båda modellerna, utifrån att vi också lyssnat på de inspelade samtalen.

4.1 Traditionell samtalsmodell

Vid samtalet deltog samtalsledare 1 och 2 samt föräldrapar A. Föräldrapar A har varit gifta i cirka 20 år. De separerade år 2012. De har tre barn tillsammans, 12, 9 och 3 år gamla. Föräldrarna har gemensam vårdnad och barnen bor varannan vecka, växelvis, hos föräldrarna. Båda föräldrarna har påbrå från ett sydeuropeiskt land men är födda och uppvuxna i Sverige.

4.1.1 Upplevelser av den traditionella samtalsmodellen

Båda föräldrarna uttryckte att de upplevde *samarbetssamtalet i sin helhet* som ett känslofyllt möte. Även samtalsledarna beskrev föräldrarnas samtal som känslofyllt men också konstruktivt. Samtalsledarna bedömde att föräldrarna upplevde samtalet som avlastande och att deras samarbete framöver skulle kunna förbättras eftersom de fick hjälp med att besluta i praktiska dilemman samt systematisera kontakterna med varandra. *Tempot* i samtalet upplevdes på olika sätt, fadern tyckte att det var ett lugnt samtal. Modern menade på motsatsen. Fadern upplevde att föräldrarna fick lika mycket *utrymme* i samtalet, medan modern var mer tveksam i sitt svar.

I slutändan tyckte hon ändå att hon fick lika mycket utrymme. Samtalsledarna tyckte att tempot var hetsigt och temperamentsfullt. De trodde att modern upplevde en obalans, eftersom de ansåg att fadern fick större utrymme i samtalet.

S1: ... pappan var väldigt dominant, pappan fick mer plats, mer utrymme och mer luft. Och jag vet inte hur man skulle ha kunnat göra på annat sätt, han brusade, han var väldigt teatralisk i allt på något sätt. Och hon (modern) fick mindre plats.

Föräldrarna ansåg att de under samtalet fick *uttrycka vad de ville ha sagt och prata om det som var angeläget*, men att det var svårt på grund av att relationen dem emellan är infekterad. Fadern beskrev att han och modern föll in i gamla kommunikationsmönster. S1 tyckte att fadern var mycket tydlig med sina *känslor*, S2 ansåg att fadern hade svårigheter att härbärgera sina känslor och ansåg att modern var mer balanserad och kontrollerad när det gällde känslouttrycken.

Båda föräldrarna upplevde sig *lyssnade på* av samtalsledarna och att det var av värde att höra deras synpunkter. Modern tyckte det var bra att träffa utomstående personer som inte kände till föräldrarnas hela historik. Varken modern eller fadern upplevde att de blev lyssnade på av den andre föräldern, däremot ansåg de att de själva lyssnade på den andres synpunkter i viss utsträckning. Enligt modern bröt samtalsledarna föräldrarnas samtal vid ett tillfälle och bad dem lyssna till varandra.

Pappa: ... Mm... Vi har levt ihop i sexton år, hon och jag, varit tillsammans i nästan 19, eller nästan tjugo (år) till och med... Jag tror inte att det går att lyssna på varandra, vi har ju skilt oss och det var ingen smärtfri skilsmässa.... Det är jättemycket känslor, det är jättemycket besvikelse. Både från min och hennes sida. Det är för tidigt, så här tidigt går det inte att lyssna på varandra. ... Lyssna är ju det sista, jag tror inte någon människa... jag tror man måste vara jätteduktig och sätta sina känslor åt sidan för att sätta sig ned och verkligen lyssna... Vi var precis som vi var för ett halvt år sedan, som vi var för ett år sedan och som vi var för två år sedan. Förutom att vi satt här, det var ett miljöombyte. Då ville jag avbryta det, för jag är inte här för att gå in i mina gamla rutiner. Jag är här för att bryta rutinerna med henne, för att gå vidare.

Samtalsledarna bedömde att föräldrarna fick möjlighet att tala om det som de ansåg vara angeläget. De ansåg däremot inte att föräldrarna lyssnade på varandra.

S1: Det tidigare mönstret sitter kvar, de förutsätter att den andre menar någonting. Man lyssnar inte, de pratar med varandra men de lyssnar inte.

S2: De hör inte vad den andre säger...

S1: De vet ju ändå vad den andre menar, den har ju gjort så här förut. De utgick från det värsta.

Båda föräldrarna upplevde att de blev *respekterade för sina åsikter* av samtalsledarna, men inte av den andre föräldern. Fadern uppgav att han var på väg att lämna samtalet, eftersom han upplevde att föräldrarna gick in i gamla samtalsmönster.

Samtalsledarna uttryckte att modern eventuellt upplevde att de tog parti för fadern i två avseenden, då det handlade om inköp till barnen samt planering av barnkalas. Modern tyckte att samtalsledarna vid ett tillfälle försökte hjälpa henne att få fadern att förstå hur hon menade, när hon ansåg att han missuppfattade henne i samtalet. Fadern upplevde inte att samtalsledarna tog parti för någon av föräldrarna. Ingen av föräldrarna upplevde att *dialog* uppstod mellan dem. Modern ansåg att föräldrarnas separation varit mycket jobbig och att kvalitén på samarbetet med fadern växlat. Vidare uttryckte modern att hon och fadern borde göra saker för barnens bästa men att de i själva verket inte hjälper varandra utan är egoistiska.

Mamma: Nej, det är för laddat. Vi tror det värsta om varandra fortfarande. Så, nej... (paus) nej, jag vet inte. Vi har ju haft alltså... jätte, jättejobbigt, precis innan vi kom, vad heter det, skilsmässan, alltså precis innan när vi separerade, då var det ju hotbild och allt det här, polisanmälningar och sånt.

Inte heller samtalsledarna ansåg att föräldrarna förde en dialog med varandra. S1 ansåg att det var en dialog på "ytan", vilket innebar att föräldrarna pratade med varandra men att de inte lyssnade på varandra. Hon ansåg att föräldrarna inte "släppt" det som varit ännu. Föräldrarna upplevde att *alternativa lösningar uppstod* på deras situation, att samtalsledarna kom med förslag på lösningar. Modern berättade att föräldrarna med hjälp av samtalsledarna kunde lösa en konflikt gällande ett barnkalas. Hon fick ge upp sin ståndpunkt, men accepterade det. Vidare

tyckte modern att det var bra att samtalsledarna gjorde föräldrarna observanta på frågor som de själva inte hade tänkt på, hur de exempelvis ska göra när barnen blir sjuka, vem som då är hemma från jobbet osv. På så sätt blev föräldrarna ”av med konflikter”. Fadern uttryckte att samtalsledarna vid ett tillfälle under samtalet fick modern att förstå hur han tänkte gällande barnkalaset. Samtalsledarna berättade att föräldrarna tänkte olika kring barnkalaset men att båda föräldrarna kunde kompromissa i frågan.

S2: Det var den enda kompromissen, allt annat var de ju egentligen rörande överens om, även om de inte vill höra det.

Båda föräldrarna var osäkra på om *deras relation skulle förändras* efter samarbetssamtalet. Ingen av föräldrarna ansåg att samtalet har givit dem nya perspektiv på dem själva som föräldrar eller att samtalet förbättrat förståelsen för den andre föräldern. Föräldrarna beskrev att det kommer att ta tid för dem att få samarbetet att fungera.

Pappa: Vi måste hitta en kompromiss, så inte barnen känner av. För de känner av. Vad är bäst för våra barn, ingenting annat, sedan får vi tycka hur olika som helst. Men någonstans måste vi mötas i mitten, vi måste hitta en kompromiss, det är en skyldighet gentemot barnen.

Mamma:... det känns lite som om att det hänger på honom (fadern), även om det hänger på mig också. Jag vill så gärna ha en bra kommunikation med honom och jag vill inte ha konflikter. Men, han... jag tycker att han vänder, han har hjärnspöken, jag hänger inte med riktigt, jag vet inte vad jag gör för fel fortfarande. Trots att vi inte har kontakt.

Samtalsledarnas intryck av föräldrarnas samarbete var att föräldrarna hade samma grundvärderingar och att de på ett praktiskt plan inte stod så långt ifrån varandra, men att deras gemensamma historia i nuläget påverkade samarbetet. Vidare ansåg samtalsledarna att föräldrarnas kulturella bakgrund också kunde ha betydelse för samarbetet. Föräldrarna verkade vara påhejade av sina ursprungsfamiljer, vilket fösvårade deras möjligheter att förlåta och enas.

S2: ... när de diskuterade så hade de ju visserligen olika uppfattningar men de kunde ju ändå hyggligt lätt mötas kring förslag som gavs... Deras gemensamma liv, det tjafs som byggts upp under alla år är som ett filter för att se och bara fokusera på rätt grejer.

S1: Ja, i det konkreta när något skulle bestämmas, så kom de snabbt överens. De har samma grundsyn, samma grundvärderingar. Det var väldigt små egentliga justeringar som vi, behövde fråga kring, när det handlade om hur ekonomin ska delas, vilka helger som ska lyftas ur från ordinarie varannan veckas schema... Om de bara skulle glömma bort att den andra är expartnern som de pratar med, så skulle nog de inte ha några konflikter. Men det är något annat som ligger under, som blir som en rökridå som ligger för deras goda samarbete.

Föräldrarnas intryck av samtalsledarna var att de var professionella och inte tappade fokus på samtalets syfte, trots att de hamnade i gräl. De kunde leda och hjälpa dem i samtalet.

Samtalsledarnas tankar utifrån samarbetsmötet var att S1 hade velat ge modern större utrymme i samtalet, att fördelningen mellan föräldrarna skulle ha varit mer jämlik. Hon uttryckte vidare att hon påmindes om att hon gärna blir lösningsorienterad, men att det är viktigt att komma ihåg att det är föräldrarna som måste lösa sina problem själva. Mest nöjd var hon med att hon lyckades få fadern att stanna kvar i rummet när han var på väg att gå. S2 tyckte att fadern skulle ha behövt en spegling från deras sida, eftersom det kan försvåra samarbetet när man agerar utifrån sina känslor.

4.2 Reflekterande samtalsmodell

I detta samtal deltog samtalsledare 1 och reflektör samt föräldrapar B. Föräldrapar B har varit gifta i cirka 15 år. De separerade år 2013. De har tre barn tillsammans, 12, 8 och 4 år gamla. Föräldrarna har gemensam vårdnad och barnen bor huvudsakligen hos modern, men har ett utökat umgänge med fadern. Båda föräldrarna är födda i Sverige.

4.2.1 Upplevelser av den reflekterande samtalsmodellen

Fadern upplevde *samarbetsmötet i sin helhet* som bra, eftersom det inte tidigare fungerat kommunikationsmässigt med modern. Det var bra att det fanns med en tredje part som kunde bryta samtalet om behov skulle uppstå. Modern uttryckte att hon var frustrerad efter mötet, vilket hade att göra med att hon upplevde att reflektionerna som föräldrarna fick under samtalet inte stämde överens med verkligheten.

Både samtalsledare och reflektör upplevde samtalet som konstruktivt. Föräldrarna avbröt inte varandra, det var ingen konflikt som blossade upp i rummet och de var fokuserade på att arbeta efter en agenda.

När det gäller *tempot* i samtalet ansåg samtliga att det var lugnt. Fadern tyckte det var bra att samtalsledaren stämde av innan man bytte ämne. Modern tyckte att det gick ganska långsamt, hon kände det som om hon satt och ”höll tillbaka”.

Mamma: ”Det känns som om det pågår tankar inne i huvudet som jag inte kan liksom formulera till ord, varför vet jag inte”.

Föräldrarna upplevde att de fick lika stort *utrymme* i samtalet. Samtalsledaren och reflektören ansåg att modern fick något mer utrymme, vilket hade att göra med att hon hade fler synpunkter samt att hon uttryckte sig med fler ord. De uppfattade att fadern var mer kortfattad i sitt sätt att uttrycka sig.

Båda föräldrarna tyckte att de kunde ge *uttryck för vad de ville sagt*. Modern tycker att det var svårt att förmedla sig i stunden, mot bakgrund av att föräldrarna sitter med sin historia och bara träffat samtalsledaren en gång tidigare. Samtalsledaren uppfattade att föräldrarna i stora drag *pratade om det som var angeläget* för dem. Båda föräldrarna upplevde att de kunde ge uttryck för sina *känslor* under samtalet. Modern berättade att hon blev irriterad, hon visste inte om det märktes. Samtalsledaren tyckte att föräldrarna var medvetet avvaktande och återhållsamma för att få till ett konstruktivt möte. Reflektören tyckte att modern i högre grad än fadern kunde uttrycka sig fritt och visa sina känslor och att fadern inte gick i försvar kring de synpunkter som hon hade, vilket är ovanligt. Fadern upplevde att han blev *lyssnad på* av både modern och samtalsledaren samt att han själv lyssnade på deras synpunkter, vilket han tyckte var mycket meningsfullt.

Pappa: ”Vi tänker likadant men vi har inte kunnat kommunicera med varandra och det är väl det som är den stora frågan och sen, visst, hon kommer säkert att ta åt sig av det som jag har sagt idag, och jag tar åt mig också av det som hon har sagt”.

Modern vet inte om fadern lyssnade på henne eller om det hon sagt kommer att ha någon betydelse för honom. Hon tycker att samtalsledaren lyssnade och att även hon själv lyssnade på samtliga, även då hon inte höll med dem i sak. Samtalsledaren tyckte att föräldrarna lyssnade på varandra,

och att de hade en vilja till förbättring. Vidare ansåg samtalsledaren att de lyssnade på henne och vad hon hade att säga. Reflektören tyckte också att föräldrarna kunde lyssna på varandra och att de inte tycktes ha behov av att övertyga samtalsledaren med sina respektive åsikter. Reflektören upplevde även att föräldrarna lyssnade på hennes reflektioner och uppfattade att modern vid ett tillfälle ville kommentera detta.

Modern tyckte inte att hon *blev respekterad för sina åsikter* av fadern, även om det till synes kanske uppfattades så i rummet. Fadern tyckte att han blev respekterad av samtalsledaren och modern. Samtalsledaren bedömde att hon inte tog någon förälders parti, då det inte var den typen av frågor som hade med värderingar att göra utan mer praktiska.

Fadern upplevde inte att *dialog* uppstod mellan föräldrarna, möjligtvis indirekt via samtalsledaren. Modern tyckte inte föräldrarna hade en dialog med varandra. Samtalsledaren tyckte inte det uppstod någon dialog alls, eftersom de var försiktiga gentemot varandra och inte ville ”få igång” den andre. Enligt reflektören hade föräldrarna en dialog stundvis, kring en specifik sakfråga. Kanske hade det att göra med att sakfrågan inte var så laddad.

När det gäller huruvida *alternativa lösningar* uppstod ansåg fadern att samtalet genererade en konkret lösning om hur kommunikationen kring barnen skulle se ut. Han var inte helt nöjd med lösningen men accepterade den. Modern tyckte inte att det uppstod alternativa lösningar på deras problem. Samtalsledaren ansåg att föräldrarna kom till en konkret lösning, men inte när det gällde de stora frågorna. Föräldrarna beslutade om en lösning utifrån moderns förslag, enligt reflektören.

Fadern hoppades att föräldrarnas *relation skulle förändras* på så sätt att de skall kunna kommunicera bättre med varandra framöver. Vidare tyckte fadern att han fått ”ett nytt tänk” kring barnen utifrån att han lyssnat till modern.

Pappa: ”Alltså, det är ju inte så stora förändringar, men jag har fått höra hennes åsikt, som jag ändå någonstans hört förut, fast... Jag hoppas hon förstår min åsikt också.”

Modern tyckte att hon fått ett nytt perspektiv på deras situation. Hon hoppades att relationen mellan henne och fadern skall förändras positivt utifrån den överenskommelse om kommunikation som gjordes.

Samtalsledaren trodde att relationen mellan föräldrarna kommer att förändras till det bättre genom den överenskommelse som gjordes. Lösningen kunde bidra till att få ner konfliktnivån. Också reflektören tyckte att den lösning föräldrarna kom fram till kunde förändra relationen framöver.

R: ”Det kanske lugnar systemet, han får den information som han (fadern) behöver och hon (modern) får ge den i en form som passar henne”.

Föräldrarnas intryck av samtalsledaren var positivt. De uppfattade henne som saklig, tydlig, rättvis, opartisk samt glad. Hon bidrog till att strukturera och förtydliga samtalet. Fadern tyckte det var bra samtalsledaren hade kännedom om familjeförhållandena.

Föräldrarnas intryck av reflektören var även den positiv. De förstod reflektörens uppgift. Föräldrarna såg reflektören som ett stöd till samtalsledaren. Modern ansåg att en reflektör kan ”se på det utifrån”. Hon blev dock irriterad utifrån reflektionerna, eftersom hon ansåg att de positiva reflektionerna inte stämde överens med hennes inre känsla/mående. Fadern tyckte att reflektören mest gav positiv feedback och det tyckte han om att höra. Reflektören försökte att bidra till alternativa lösningar.

Mamma: ”... så hon (reflektören) ser ju precis så som man kan se det när man inget vet. Det är ju precis så det är. Hon vet ju inte (bakgrunden).”

Pappa: ”Medan reflektören sitter som en fågel utanför och lyssnar bara... Det vet man ju själv när man står på sidan om och lyssnar på någon annans samtal, att man kan få en helt annan bild liksom.”

Samtalsledarens tankar utifrån samarbetsamtalet var att föräldrarna fick möjlighet att mötas på en neutral plats och att närvaron av en tredje part var viktig. Hon tyckte att hon hjälpte föräldrarna att hålla sig till sak. I efterhand önskade hon att hon hade bekräftat föräldrarna mer utifrån de svårigheter var och en beskrev i de enskilda samtalen. Som ensam samtalsledare ansåg hon att hon som ledare för samtalet kunde fullfölja sin tanke och idé, med två samtalsledare kan det finnas risk för att man drar iväg i olika samtalsspår. Den reflekterande modellen drar ner tempot i samtalet och kan belysa hur saker uppfattas utan att det känns som tillrättavisande för föräldrarna. Hon tyckte också den reflekterande modellen ger möjlighet att fånga upp signaler, känslor som man som samtalsledare kan missa genom att reflektören finns med. På så sätt uppfattade hon reflektören som ett stöd i samtalet.

Reflektörens tankar utifrån samarbetsamtalet var att man hör helt annorlunda när man inte är ansvarig för mötet. Hon kan även ge feedback och pep-talk till samtalsledaren. Att föra in reflektioner gör att man kan bryta situationen och att föräldrarna intar en lyssnande position. De får höra vad hon som reflektör har uppfattat att de har pratat om.

Reflektören berättar att hon prövat samtalsmodellen vid några tillfällen tidigare och upplevelsen är att det har blivit lugna samtal – vilket hon undrar om det har att göra med själva samtalsmodellen. Samtalet blir också tydligare och mindre rörigt. Man ”konkurrerar” inte heller med den som är samtalsledare.

R: ”Det blir lite rörigare, vem ska göra vad. Man vill gärna visa då, jag har också lyssnat, jag har också något klokt att säga. Här är mer uttalat – jag är lyssnaren. Det kanske också blir tydligare för dem vi möter.”

4.3 Sammanfattning

4.3.1 Traditionell samtalsmodell

De som deltog i den traditionella samtalsmodellen upplevde mötet som känslofyllt. Tempot i samtalet var hetsigt och temperamentsfullt. Den höga hastigheten i samtalet försvårade föräldrarnas möjligheter att hörsamma den inre dialogen och därmed gick tillfällena till att se den andres perspektiv förbi. Det höga tempot bidrog också till att monologer fördes och föräldrarna missuppfattade och respekterade inte varandras uppfattningar. Samtalsledarna arbetade mycket för att hålla strukturen i samtalet, de tog i stort sett lika mycket utrymme i samtalet som föräldrarna. Liksom samtalsledarnas upplevelse så är även vår uppfattning att en av föräldrarna fick större utrymme, antagligen utifrån att denne omedelbart agerade på sin känsla och hade svårt att hejda sina känsloreaktioner.

Eftersom tempot var högt anser vi att samtalsledarna fick svårt att delge sina tankar på det som sades och de kunde ur den aspekten inte bidra till den flerstämmighet som ett dialogiskt samtal bör präglas av. Trots att föräldrarna hade givits möjlighet att föra ”monologiska” samtal i de

enskilda samtalen före det gemensamma, så föreföll det inte hjälpa dem att mötas i dialog. Gemensam syn eller alternativa lösningar på situationen uppstod inte som ett resultat av processen i samtalet, utan det var snarare samtalsledarna som gav synpunkter och förslag på lösningar till föräldrarna. Föräldrarna fick hjälp med att kompromissa kring ett par sakfrågor.

Föräldrarnas och samtalsledarnas upplevelser av samarbetet skiljde sig åt efter samtalet, då föräldrarna inte visste på vilket sätt samarbetsmötet skulle komma att påverka deras samarbete på sikt. Samtalsledarna menade att föräldrarnas gemensamma historia i dagsläget fortfarande var ett hinder för ett bra samarbete, trots att de hade likartade värderingar. Samtalsledarna hade en mer positiv syn avseende framtida samarbete, än vad föräldrarna själva hade.

4.3.2 Reflekterande samtalsmodell

I den reflekterande samtalsmodellen framkom att deltagarna uppfattade samarbetsmötet på olika sätt, samtliga tyckte dock att tempot var lugnt eller långsamt. Föräldrarna tyckte att de fick lika mycket utrymme i samtalet och att de hade kunnat uttrycka sig fritt och visa känslouttryck, om de så hade velat.

Samtalsledaren ansåg dock att föräldrarna var medvetet återhållsamma, utifrån att de önskade ett konstruktivt samtal. Föräldrarnas känsloläge benämndes inte under samtalet, men fanns ”under ytan”. De var emotionellt kontrollerade inom ramen för samtalet. Samtalsledaren och reflektören ansåg att föräldrarna lyssnade på varandra, vilket det lugna tempot kan ha bidragit till. En av föräldrarna uppgav sig fått ett ”nytt tänk” efter att ha lyssnat på den andre. Detta kan tyda på att de yttre orden kan ha förändrat föräldrarnas inre tolkning. En kortsiktig lösning togs fram utifrån en av föräldrarnas önskemål, vilken den andre accepterade. Föräldrarna hoppades att lösningen skulle generera en positiv förändring av samarbetet, samtalsledaren och reflektören trodde att lösningen kunde reducera konfliktnivån. Föräldrarna nådde en överenskommelse, dock uppstod den inte som ett resultat av en dialog.

Föräldrarna menade att de förstod reflektörens uppgift i samtalet, båda såg henne dock främst som ett stöd till samtalsledaren. De tycktes inte ha förstått att syftet med reflektionerna var att bredda och vidga *deras* perspektiv. Överlag tyckte föräldrarna om samtalsmodellen, däremot var

deras upplevelser av reflektionerna olika. En av dem tyckte om att få positiv feedback medan den andre föräldern däremot hade svårt att ta till sig av reflektionerna eftersom de inte överensstämde med dennes inre känsloläge. De positiva omformuleringarna reflektören gjorde kan ha bidragit till denna upplevelse. Reflektören framförde att föräldrarna i samband med reflektionerna intog en lyssnande position, vilket gav möjlighet till vila och ökade förutsättningar till att ta del av sin inre dialog.

Tabell 1. Sammanfattning av samtalsmodellerna.

	Traditionellt samarbetssamtal	Reflekterande samarbetssamtal
- helhetsintryck	känslofyllt, konstruktivt	bra, frustration, konstruktivt
- tempo	hetsigt, temperamentsfullt	lugnt
- utrymme i samtalet	olika utrymme	lika utrymme
- uttrycka sig fritt / visa känslouttryck	starka känslouttryck	ringa känslouttryck
- prata om det som är angeläget	angeläget samtalsämne	angeläget samtalsämne
- bli lyssnad på / respekterad för sina åsikter	lyssnade på/respekterad av samtalsledarna, ej av andre föräldern lyssnade inte på varandra	lyssnade på/respekterade av samtalsledarna. en förälder upplevde att den andre lyssnade lyssnade på varandra
- upplevelse av dialog	ej dialog samtalsledarna neutrala	ej dialog, indirekt dialog dialog stundvis samtalsledaren/reflektören neutral
- alternativa lösningar	förslag från samtalsledarna kompromiss	förslag från en förälder överenskommelse
- förändring av föräldrarnas samarbete	visste inte om samarbetet skulle förändras	hoppades på förändring av samarbetet
- föräldrarnas intryck av samtalet	professionella samtalsledare som ledde samtalet fokuserade	positivt, struktur och tydlighet reflektionerna gav stöd till samtalsledaren
- samtalsledarnas /reflektörens tankar kring samarbets- samtalet	lösningfokuserat	spegling, stöd i samtalet

5. Slutsatser och diskussion

5.1 Inledning

Genom praktikerprojektet har vi fått möjlighet att fördjupa oss i arbetet avseende samarbetsamtal. Två olika samtalsmetoder har jämförts i syfte att undersöka om någon av metoderna är att föredra då det gäller att uppnå dialog. Avsikten med studien var även att ta reda på huruvida föräldrarna och samtalsledarna/reflektören upplevde att ett dialogiskt samtal uppstod under samarbetsamtalen. Vid sammanställningen var det på grund av det begränsade materialet (två intervjuer) svårt att få svar på syfte och frågeställningar. Mest problematiskt var att försöka ”fånga” den dialogiska upplevelsen hos föräldrarna. Det var inte alltid de enskilda svaren som besvarade frågeställningarna, utan snarare analysen av materialet i sin helhet.

5.2 Slutsatser

De inledande frågeställningarna - Hur kan ett traditionellt samarbetsamtal respektive ett reflekterande samarbetsamtal beskrivas utifrån ett professionellt perspektiv respektive ett föräldraperspektiv? Hur kan det dialogiska perspektivet bidra till en ökad upplevelse av dialog? - är omöjliga att få ett entydigt svar på i den här studien. Främsta skälet är det alltför begränsade intervjumaterialet. Däremot utgör de en grund för diskussion om samtalsmodeller.

5.2.1 Föräldrarnas uppfattning om samtalsmodellerna

Föräldrarna i det traditionella samarbetsamtalet visste inte om samtalet skulle komma att förändra deras samarbete, medan föräldraparet i den reflekterande samtalsmodellen uttryckte sig något mer positiva. De hoppades på en förändring. Samtliga föräldrar, trots att deras upplevelser av dialogiskt samtal uteblev, var dock nöjda med hjälpen som de fick av samtalsledarna. De ansåg att samtalsledarna var professionella, att de fick hjälp med att hålla fokus på det som var angeläget att prata om samt stöd i att föra en kommunikation med varandra. Samtalsledaren/samtalsledarna stod för en samtalsstruktur, något som de själva önskade. Vidare upplevde föräldrarna att samtalsledaren/samtalsledarna var neutrala, vilket är en förutsättning för att konflikten inte ska eskalera. Föräldrarna uppskattade

synpunkter och förslag till lösningar och ville återkomma för fler samarbetsamtal. Det finns således hopp om att samtalen kan komma att ha betydelse för båda föräldrarnas samarbete på sikt, även om de vid tidpunkten för intervjuerna hade svårt att avgöra detta.

5.2.2 Jämförelse av samtalsmodellerna

Vid en jämförelse av de två olika samtalsmodellerna, uppfyllde inte något av de undersökta samarbetsamtalen förväntningarna på ett dialogiskt samtal. Viktigt att beakta är att studien endast behandlar två samtal och att dessa samtal är de första i en eventuell samtalsserie och studien följer därmed inte den fortsatta processen. Vid analysen av den reflekterande samtalsmodellen kunde dock tendenser eller stråk skönjas av de faktorer som *möjliggör* dialog. Mycket beror på modellens struktur; den skapar tydliga roller, naturliga avbrott (vilopauser), lugnare tempo, fördelar utrymmet lika mellan deltagarna och ger möjlighet till eftertanke. Då det finns en inbyggd växelverkan mellan deltagarna utifrån samtalsmodellen bidrog det till att deltagarna lyssnade på varandra och inväntade sin tur att prata i högre utsträckning än i den traditionella samtalsmodellen. Trots att inga stora skillnader mellan samtalsmodellerna kunde skönjas i resultatet, är helhetsintrycket enligt vår bedömning, att den reflekterande samtalsmodellen bidrog till ett konstruktivare samtal och därmed ökade förutsättningarna för dialog.

5.3 Avslutande diskussion

De individuella skillnaderna mellan föräldraren har inverkan på resultatet. En separation innebär alltid en förlust och är en stressfaktor som kan utlösa en psykologisk kris. Detta kan förklara föräldrarnas känslomässiga reaktioner i samarbetsamtalen (Lennéer Axelson, 2010). I samband med de enskilda intervjuerna var det påfallande att separationen/konflikterna tog mycket energi och att föräldrarnas välbefinnande var påverkat. Gemensamt för föräldraren var att de befann sig i en situation som de inte ville befinna sig i och som de hade en önskan om att förändra.

Livsomställningen efter en separation innebär en hög konfliktpotential och föräldraren måste uppenbarligen upplevt att konflikten eskalerat och att de inte på egen hand kunnat lösa sina oenigheter utan en tredje part (Lennéer Axelson & Thylefors, 2013). Föräldraren hade relativt nyligen

avslutat långvariga förhållanden och utifrån ett anknytningsperspektiv innebär det att föräldrarna ska frikoppla sig från varandra, där reaktionerna vid separation kan likna ett barns sätt att reagera vid förlust. Hur kraftfulla de känslomässiga reaktionerna blir beror på individens tidiga anknytningsmönster (Broberg, 2006). Ett av föräldraparen var under samarbetsamtalen tydligare i sina känslouttryck och hade mindre förmåga till känsloreglering. Aggression kan vara ett sätt att hantera situationen men döljer ofta andra känslor såsom sorg och förtvivlan. En otillräcklig känslö- och impuls kontroll kan provocera fram konfrontation, vilket kan leda till att konflikten upprätthålls och kanske i värsta fall eskalerar (Lennéer Axelson & Thylefors, 2013).

Det blev även tydligt att föräldrarna var i olika faser och att de inte hade lämnat ”övergångsfasen” för att övergå till ”nyorienteringsfasen” i separationsförloppet (Hydén & Hydén, 2002). Föräldrarna var fortfarande kvar i gamla samspelsmönster och hade inte lyckats rekonstruera föräldraskapet efter separationen ännu, relationsproblemen hade dessutom pågått en längre tid även innan separationen. De krav som ställs på separerade föräldrar (det moderna föräldraskapet) blir tydliga och föräldraparen exemplifierar hur problematiskt utövandet av det gemensamma föräldraskapet i praktiken kan vara (a.a.). Det är ofta förenat med skuld och skam att inte kunna lösa frågor kring de gemensamma barnen och därför är det viktigt att professionella har förståelse för hur konflikten påverkar individen, risken är annars att föräldrarnas upplevelser förminskas/normaliseras. Även om sakfrågorna av omgivningen kan uppfattas triviala, så krävs förståelse för konfliktens bakomliggande mekanismer och de svårigheter som föräldrarna erfar. Likaså bör vi vara medvetna om att det kan ta upp till två, tre år innan föräldrarna funnit en ny plattform för utövandet av sitt gemensamma föräldraskap (Lennéer Axelson & Thylefors, 2013).

De föräldrar som vänder sig till familjerätten på grund av samarbets svårigheter har i huvudsak person- och relationsorienterade konflikter. Föräldrarna har ofta olika värderingar/viljor (divergerande konflikter) gällande de gemensamma barnen (Lennéer Axelson & Thylefors, 2013). Bekymret för familjerätten vid denna typ av konflikt är att det sällan finns en enkel lösning, eller *ett* rätt svar. Vi tror att svårigheten att hantera detta har medfört att samarbetsamtalens utveckling blivit förhandlingsinriktad (Socialstyrelsen, 2012). Det handlar då främst om att lära föräldrarna att kunna förhandla/kompromissa för att finna lösningar och ramarna för

samtalet måste begränsas för att kunna hanteras inom det familjerättsliga sammanhanget.

Detta kan höra samman med vår pressade tidsanda, det vill säga att samtal av mer tidskrävande karaktär inte hinns med. Det kan också vara så att det mest gynnsamma är att fokusera på snabba och tillfälliga överenskommelser för att samarbetet successivt och över tid ska komma att förbättras. Även föräldrarnas förväntningar på familjerätten kan spela in – de vill ofta ha konkreta råd eller ställningstaganden från samtalsledaren, vilket då kolliderar med det faktum att det sällan finns något ”rätt” eller ”fel” med något av föräldrarnas alternativ. Ibland är konkreta lösningar på sin plats, och efterfrågade av båda föräldrarna, men relationsproblematiken blir då inte alltid löst. Relationsproblemen kvarstår och det finns risk för att destruktiva samspelsmönster upprepas eller återkommer när oenighet mellan föräldrarna uppstår igen.

I det dialogiska samtalet är föräldrarnas kommunikation mer i fokus än i det förhandlingsorienterade samtalet där inriktningen ofta är att lösa konkreta sakfrågor. Även om lösningar inte alltid uppstår kan det ändå finnas ett värde för föräldrarna att mötas på en neutral plats för att klargöra situationen, vilket i sig kan vara spänningsreducerande (Lennér Axelson & Thylefors, 2013; Haarakangas, 2011). Samarbetssamtalen bör ses som en process eftersom det ofta tar tid att omvandla föräldrarnas negativa bilder av varandra. Relationen mellan föräldrarna bör i viss mån benämnas och bearbetas. Den reflekterande samtalsmodellen är den modell som möjliggör och bidrar till dialogiska samtal och är att föredra vid ett mer processinriktat arbete. Att få till ett *bra samtal*, vilket modellen bidrar till, kan i sig ge föräldrarna ett mervärde. Den tidigare studien som genomfördes vid Enskede-Årsta stadsdelsförvaltning visar att majoriteten av föräldrarna upplevde att modellen gav en välbehövlig paus, att de kände sig sedda och att reflektionerna åskådliggjorde vad som skedde i samtalet (Johansson & Åkesson, 2006).

Den reflekterande modellen ställer dock andra krav på de professionella eftersom det är *viktigt att ha den teoretiska referensramen samt kunskap om hur man rent praktiskt går tillväga*. Exempelvis är reflektörens roll en konst i sig, då reflektioner bör ges på ”rätt sätt”. Reflektören måste kunna läsa av föräldrarnas signaler och känslöstämningar, samt återge det på ett sätt som kan tas emot av föräldrarna, presentera ”det lagom ovanliga” (Andersen, 2011). Reflektionerna ska dessutom ske i positiv anda och i nyfiken/undersökande syfte. I det reflekterande samtalet som undersöktes

förmedlade dock en förälder att reflektionerna inte överensstämde med känsloläget.

Det finns förstås en risk med positiva omformuleringar, då föräldrarna kan uppfatta reflektionerna som ett ”icke-bekräftande” av upplevda svårigheter. Som reflektör är det viktigt att även benämna det som är svårt att tala om och det som faktiskt sker i rummet, men för detta krävs erfarenhet, träning och mod. Reflektörens roll underlättas om samtalsledare och reflektör är ”sankörda” med varandra.

5.3.1 Slutord

Är det naivt att tro att dialogiska samtal är möjliga att genomföra i samarbetsamtal? Idealet om dialog är definitivt svårt att leva upp till, bland annat utifrån den problematik en separation innebär och de ramar familjerätten har att arbeta efter. Det dialogiska perspektivet innebär en *stor* utmaning, men kanske vore det möjligt att åtminstone kunna arbeta efter de dialogiska principerna. Detta kan ses som en del i ett förebyggande arbete för att förhindra fortsatta konflikter med risk för rättslig process. Det förutsätter dock att vi som arbetsgrupp har en vilja att förändra och våga pröva ett nytt arbetssätt, något som kan komma att kollidera med våra inarbetade rutiner och vanor samt kräva en mental omställning.

Som yrkesgrupp har vi en tendens att arbeta lösningsfokuserat och vill gärna föra fram de riktlinjer vi arbetar efter; vikten av att samarbeta, barnets rätt till båda sina föräldrar, barnets bästa etc. inför föräldrarna. Vårt nuvarande arbetssätt påminner om den s.k. Stockholmsmodellen (Hydén & Hydén, 2002).

Om vi ska tillämpa det dialogiska förhållningssättet behöver vi till viss del förändra vårt nuvarande synsätt. Utmaningen blir att kombinera det lösningsinriktade perspektivet med det dialogiska, eftersom båda synsätten behöver finnas med i samarbetsamtalen. Detta har likheter med Östensjömodellen som är en problemlösningsprocess med fokus på att lära av lyckade lösningsförsök och skapa ny mening med hjälp av samtalet/språket (Hydén & Hydén, 2002). För att förändra vårt arbetssätt måste dock detta vara förankrat hos både ledning och arbetsgrupp för att bli genomförbart. Därför krävs en gemensam diskussion i arbetsgruppen och vår förhoppning är att studien skall tjäna som utgångspunkt för detta.

Projektet har gett fördjupad kunskap kring samarbetsamtal, en utvärdering av nuvarande arbetssätt samt fått oss att prova en ny metod, vilket kommer förmedlas kollegorna inom familjerätten. Inom vår egen verksamhet kommer projektet ligga som grund till en intern ”metoddag” (våren 2014) och vi kommer även försöka att komprimera och förmedla kunskapen kring separationer till de föräldrar vi möter i samarbetsamtalen.

En forskningsfråga för framtiden är vad resultatet hade blivit om föräldraparen hade följts under en längre tid, efter ett flertal samtal. Är det möjligt att de då hade upplevt att en dialog uppstått dem emellan? Hade de haft en annan upplevelse av den reflekterande samtalsmodellen och av reflektionerna? Hade samtalen resulterat i en förändring av deras samarbete kring barnen? Ytterligare en faktor som skulle kunna påverka resultatet är om samtalsledare/reflektör hade haft större erfarenhet av att tillämpa den reflekterande modellen. Det vore även intressant att undersöka ett större antal föräldrapar för att få ett bredare urval och fördjupad kunskap.

Avslutningsvis är vi tacksamma för att våra kollegor ville vara oss behjälpliga i denna studie, att de tillät sig bli ”granskade” och vågade prova en ny arbetsmetod. Vi är även tacksamma för att två föräldrapar kunde tänka sig att delta och bli intervjuade. Ett sista tack vill vi rikta till Forsknings- och utvecklingsenheten Nordväst som lät oss genomföra praktikerprojektet och som bidragit med värdefulla synpunkter. Praktikerprojektet avslutas med ett citat hämtat av filosofen Martin Buber. Värdefulla ord som vi som samtalsledare bör ha med oss i mötet med separerade föräldrar på familjerätten:

”Separationer är livets utmaning”

Referenser

Andersen, T. (2011). *Reflekterande processer – samtal om samtal om samtalen*. Lund: Studentlitteratur.

Broberg, A. m fl (2006). *Anknytningsteori – betydelsen av nära, känslomässiga relationer*. Stockholm: Natur och Kultur.

Haarakangas, K. (2011). *Läkande dialogiska samtal – i terapi och psykiatrisk vård*. Lund: Studentlitteratur.

Hydén, M & Hydén, L-C. (2002). *Samtal om den nya familjen och det eviga föräldraskapet*. Stockholm: Natur och Kultur.

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lennéer Axelson, B. (2010). *Förluster - om sorg och livsomställning*. Stockholm: Natur och Kultur.

Lennéer Axelson, B. & Thylefors, I. (2013) *Konflikter – uppkomst, dynamik och hantering*. Stockholm: Natur och Kultur.

Patel, R & Davidson, B. (1991). *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur.

SCB, (2013). *50 000 barn är med om en separation varje år*.

Seikkula, J. (1996). *Öppna samtal – från monolog till dialog i sociala nätverk*. Lund: Studentlitteratur.

SFS 1949:381 *Föräldrabalken*.

SFS 2001:453 *Socialtjänstlagen*.

Socialstyrelsen (2012). *Vårdnad, boende och umgänge*. Västerås: Edita Västra Aros AB.

SOSFS 2012:4. *Socialstyrelsens allmänna råd om socialnämndens ansvar för vissa frågor om vårdnad, boende och umgänge*,

Socialstyrelsens publikation (2011). Sveriges officiella statistik – Socialtjänst: *Familjerätt år 2010*.

Widerberg, K. (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Malmö: Studentlitteratur.

Åkesson, H. & Johansson, A. (2006). *Att enas kring barnen*.) C-uppsats: Institutionen för socialt arbetet. Stockholms universitet.

Öberg, B. & Öberg, G. (2006) *Samarbetssamtal – en väg till fortsatt föräldraskap*. V Frölunda: Mareld.

Elektroniska källor:

50 000 barn är med om en separation varje. Statistiska Centralbyrån (2013). [Elektronisk] Tillgänglig:

http://www.scb.se/Pages/Article_346503.aspx [2013-01-09]

Vårdnadstvister ökar – trots lagändring, Sveriges television, (2012). [Elektroniskt] Tillgänglig:

<http://www.svt.se/nyheter/sverige/varnadstvister-na-okar-trots-lagandring> [2012-08-21]

Övriga källor:

Pålsson, Jan. Föreläsning vid Ersta Sköndal högskola, 2012-02-09.

Haag, Sonja. Föreläsning vid Ersta Sköndal högskola, 2012-03-08.

SVT, (2012). *Vårdnadstvister ökar – trots lagändring*.

Bilaga

Intervjuguide till förälder

Antal barn, åldrar, kön:

Gifta/Sambo:

Separerade sedan:

Inflyttad/Inte inflyttad till Sverige:

Vårdnad:

Boende:

Umgänge:

Frågor

Hur upplevde du samtalet? Beskriv i stora drag.

Hur var tempot i samtalet?

Fick du möjlighet att under samtalet ge uttryck för det du ville ha sagt?

Om inte, vad hade samtalsledaren kunnat göra annorlunda?

Hur fördelade samtalsledaren ordet er emellan? Fick ni lika stort utrymme?

Tycker du att du blev respekterad för dina åsikter av den andre föräldern?

Tycker du att du blev respekterad för dina åsikter av samtalsledaren?

Om inte, vad kunde samtalsledaren ha gjort för att du skulle känna dig respekterad?

Fick du en känsla av att den andre föräldern lyssnade på vad du hade att säga?

Tror du det får ngn betydelse för honom/henne?

Fick du en känsla av att samtalsledaren lyssnade på vad du hade att säga?

Om inte, vad kunde samtalsledaren ha gjort för att du skulle känna dig lyssnad på?

Tycker du att du lyssnade och förstod den andre förälderns synpunkter?

Tycker du att du lyssnade och förstod samtalsledarens synpunkter?

Hur meningsfullt var det att lyssna till de andra?

Upplevde du att det var tillåtet att uttrycka vad som helst (verbalt) och/eller sina känslouttryck under samtalet?

Om inte, vad kunde samtalsledaren ha gjort för att du skulle ha kunnat ha uttrycka dig?

Upplevde du att ni föräldrar fick kontakt med varandra och att en dialog kring er situation uppstod?

Hur kom det sig?

Uppstod alternativa lösningar på er situation?

Vad var ditt första intryck av samtalsledaren?

Om du skulle summera, vad bidrog samtalsledaren med som var bra?

Vad hade samtalsledaren kunnat göra annorlunda?

Tycker du att du tänker och förstår den andre föräldern bättre efter detta samtal?

Tror du att er relation förändras efter detta samtal, om i så fall på vilket sätt?

Har samtalet inneburit att du fått nya perspektiv på dig själv som förälder el er situation?

Kompletterande intervjuguide till föräldrar i den reflekterande samtalsmodellen

Vad tyckte du om uppdelningen samtalsledare/reflektör?

Vad var ditt första intryck av att det fanns en bisittande reflektör med i samtalet?

Förstod du reflektörens uppgift?

Om du skulle summera, vad bidrog reflektören med som var bra? På vilket sätt och med vad?

Bidrog reflektörens reflektioner till att alternativa lösningar på er situation uppstod?

Något annat du vill förmedla eller ge feedback kring gällande reflektörens roll?

Vad tror du att det gjorde för skillnad att en reflektör deltog i samtalet?

Kan du tänka dig att åter delta i ett samtal med en reflektör?

Intervjuguide till samtalsledare och reflektör

Kön:

Ålder:

Antal år i yrket:

Frågor

Hur upplevde du samtalet? Beskriv i stora drag.

Hur var tempot i samtalet?

Vad var ditt första intryck av föräldrarnas samarbete?

Hur tror du att föräldrarna upplevde samtalet?

Tror du föräldrarna upplevde att de fick prata om det som var mest angeläget för dem?

Anser du att båda föräldrarna fick lika mycket utrymme under samtalet?

Om inte, vad kunde du som samtalsledare ha gjort annorlunda?

Anser du att du var opartisk till föräldrarnas respektive ståndpunkter under samtalet? Hur tror du föräldrarna upplevde dig utifrån den aspekten?

Anser du att föräldrarna lyssnade på varandra? Hur kom det sig att de kunde/inte kunde det tror du?

Fick du en känsla av att föräldrarna lyssnade på vad du hade att säga och tror du det får ngn betydelse för dem?

Tror du att föräldrarna upplevde att de kunde uttrycka sig fritt och ge uttryck för sina känslor om de hade behov av det? Om inte, vad kunde du som samtalsledare ha gjort annorlunda?

Upplevde du att en dialog mellan föräldrarna uppstod? Hur märkte du det? Vad tror du gjorde att detta skedde/inte skedde? Uppstod alternativa lösningar på deras problem?

Tror du att samtalet var meningsfullt för föräldrarna och att det kommer att förändra något i deras relation/kontakt med varandra (till det bättre)?

Vad är du mest nöjd när det gäller din insats?

Finns det något som du hade velat göra annorlunda?

Har samtalet inneburit att du har fått nya perspektiv på dig själv i ditt arbete?

Kompletterande fråga i den reflekterande samtalsmodellen

I jämförelse med tidigare samtalsmetod, var det någon skillnad? På vilket sätt?

Tidigare utgivna FoU-rapporter och FoU-forskningsrapporter

FoU-Rapport 2002:1	Kartläggning av den sociala barnavården i sju av Stockholms nordvästra kommuner
FoU-Rapport 2002:2	Vad är verksamt i handledning? - en kvalitativ undersökning
Forskningsrapport 2003:1	Hellre brödlös än rådlös Ekonomisk rådgivning som metod i socialt arbete
FoU-Rapport 2003:1	"...vi har ju ändå barn ihop..." - separerade pappors röster om svårigheter med gemensamt föräldraskap
FoU-Rapport 2003:2	Familjeliv som yrkesliv En enkätstudie av familjehemmen i Solna stad
FoU-Rapport 2004:1	En inblick i familjens vardag? Om intensiva barnavårdsutredningar
FoU-Rapport 2004:2	Flyktingar i Nordväst

FoU-Rapport 2004:3	Adrian Arbete med unga vuxna missbrukare i öppenvård
FoU-Rapport 2005:1	Händelser i det tysta Utvärdering av en öppenvårdsverksamhet för missbrukare
FoU-Forskningsrapport 2006:1	Med andra ögon - brukarens syn på familjebehandling
FoU-Forskningsrapport 2006:2	Marte Meo - en hållbar intervention?
FoU-Forskningsrapport 2006:3	Tid för arbete En tidsgeografisk studie av socialsekreterares arbete med barnavårdsutredningar
FoU-Forskningsrapport 2006:4	I skuggan av Fadime och socialsekreterares arbete med hedersvåld
FoU-Rapport 2006:3	Små barn i familjehem och deras läsvanor
FoU-Rapport 2006:4	Av egen kraft Invandrade kvinnors berättelser om inträdet i det svenska

FoU-Forskningsrapport 2007:1	Socialekonomi – en väg mot förändring? Utvärdering av Dataverkstaden Väntorp. - ett ESF Växtkraft Mål 3-projekt
FoU-Forskningsrapport 2008:1	Vägen till förändring? En studie av socialtjänstens arbete med ungdomar som begår brott
FoU-Forskningsrapport 2008:2	Hedersrelaterade traditioner i en svensk kontext En studie av omhändertagna flickor
FoU-Forskningsrapport 2009:1	Att inte släppa taget. En utvärdering av SAM-teamet – ett Case management-projekt i Järfälla och Upplands-Bro 2006-2008
FoU-Forskningsrapport 2011:1	Med barnet eller blanketter i centrum? Uppföljning av handläggningssystemet Barns Behov I Centrum (BBIC) i nordvästra Stockholm
FoU-Forskningsrapport 2012:1	Socialarbetares förhållningssätt till BBIC ”Det finns hur många fördelar som helst, bara man har tid!”
FoU – Forskningsrapport 2012:2	Att leva i långvarig hemlöshet

Berättelser om vägen till och från
hemlöshet

FoU – Forskningsrapport 2012:3

Fattiga familjer

Samarbetssamtal ur ett dialogiskt perspektiv

- En jämförelse mellan två samtalsmodeller -

Den här rapporten är ett resultat av ett så kallat praktikerprojekt. Ett praktikerprojekt är en möjlighet för socialsekreterare i nordvästkommunerna att fördjupa sig i en fråga hämtat från vardagen inom någon av Individ- och familjeomsorgens verksamhetsområden. FoU- Nordväst bistår med handledning under arbetet med rapporten.

I rapporten har två familjerättssekreterare vid Familjerättsbyrån i Upplands Väsby jämfört två modeller för samarbetssamtal. De har jämfört deras gängse arbetssätt, det traditionella samarbetssamtalet med ett reflekterande samarbetssamtal. Det reflekterande samarbetssamtalet anknyter till det dialogiska perspektivet vilket också varit utgångspunkten vid analysen av intervjuerna.

ISBN: 978-91-89681-25-5

ISSN: 1651-7830